

O'QUVCHI YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING DOLZARB PSIXOLOGIK MASALALARI

Jabborova Dildora Qudrat qizi
Boyovut tumani 11-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning dolzarb psixologik masalalari keng yoritiladi. Shaxsning psixologik yetukligi, o'zini anglash darajasi, emotsional barqarorligi, muloqot madaniyati hamda ijtimoiy muhitning oila qurishga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarni sog'lom oilaviy hayotga tayyorlashning samarali usullari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, yoshlar, psixologiya, muloqot, mas'uliyat, emotsional barqarorlik, o'zini anglash, tarbiya.

KIRISH

Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bugungi jamiyatda eng muhim va dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki oila — jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning mustahkamligi ko'p jihatdan yoshlarning nikohga psixologik tayyorgarligiga bog'liq. Afsuski, ayrim hollarda yoshlar yetarli tayyorgarliksiz oila qurishi natijasida turli nizolar, tushunmovchiliklar va hatto ajrim holatlari yuzaga kelmoqda. Bu esa masalaning naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi.

Avvalo, yoshlarning psixologik yetukligi muhim omil hisoblanadi. Psixologik yetuklik — bu shaxsning o'zini boshqara olish qobiliyati, mas'uliyatni his etishi, muammolarni ongli hal qila olishi va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lishidir. Yetuk bo'lmagan shaxs oilaviy hayotdagi qiyinchiliklarga bardosh bera olmaydi va tezda ziddiyatlarga kirishadi.

Yana bir muhim jihat — o'zini anglash darajasi. O'zini anglagan inson o'z xarakterini, kuchli va zaif tomonlarini biladi. Bu esa unga turmush qurishda to'g'ri tanlov qilishga yordam beradi. O'zini anglamagan shaxs esa ko'pincha noto'g'ri qaror qabul qiladi va bu oilaviy muammolarga olib keladi.

Emotsional barqarorlik ham oilaviy hayotda muhim rol o'ynaydi. Oila bu faqat quvonch emas, balki turli sinovlar va muammolarni ham o'z ichiga oladi. Yoshlar stressga bardosh bera olishi, o'z hissiyotlarini boshqara bilishi va vaziyatga mos ravishda harakat qilishi kerak.

Muloqot madaniyati — sog'lom oila asoslaridan biridir. Er-xotin o'rtasida ochiq, samimiy va hurmatga asoslangan muloqot bo'lsa, muammolarni oson hal qilish mumkin. Aksincha, noto'g'ri muloqot, bir-birini tushunmaslik oilaviy nizolarga sabab bo'ladi.

Shuningdek, oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy muhit ham katta ta'sir ko'rsatadi. Yoshlar ko'pincha o'z ota-onasining oilaviy munosabatlarini kuzatib, ulardan o'rnak oladi. Agar oilada mehr, hurmat va qo'llab-quvvatlash ustuvor bo'lsa, farzandlar ham shunday munosabatni o'zlashtiradi.

Bugungi kunda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda psixologik treninglar, seminarlar va suhbatlar muhim ahamiyatga ega. Bu orqali yoshlar oilaviy hayotning real tomonlari, majburiyatlari va mas'uliyati haqida bilimga ega bo'ladi. Ular muammolarni qanday hal qilish, murosa qilish va to'g'ri muloqot qilish ko'nikmalarini o'rganadi. Bundan tashqari, erta turmush qurish muammosi ham e'tiborga olinishi zarur. Yetarli psixologik tayyorgarliksiz oila qurish ko'pincha muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Shu sababli yoshlarning yetuklik darajasini hisobga olish muhimdir.

Ota-onalar va ta'lim muassasalari bu jarayonda faol ishtirok etishi kerak. Ota-onalar farzandiga hayotiy tajriba berishi, uni mustaqil fikrlashga o'rgatishi lozim. Maktab va psixologlar esa ilmiy asoslangan tavsiyalar orqali yoshlarni qo'llab-quvvatlashi kerak.

O'smir yoshdagi bolalarni oilaviy hayotga tayyorlash zamonaviy jamiyatning eng dolzarb masalalaridan biridir. Bu jarayon nafaqat bilim berish, balki to'g'ri munosabatlar tizimini shakllantirish, axloqiy qadriyatlarni singdirish va psixologik tayyorgarlikni ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Joriy davrda o'smirlar orasida oilaviy hayotga tayyorlik darajasining pasayishi, oila ajralishlarining ko'payishi va noto'g'ri oilaviy munosabatlar tufayli yuz beradigan ijtimoiy muammolarning kuchayishi kuzatilmoqda. Bu holat sharq mutafakkirlarining boy pedagogik merosiga murojaat qilish zaruratini tug'dirmoqda. Sharq mutafakkirlari asrlar davomida inson tarbiyasi, shaxslararo munosabatlar va oilaviy qadriyatlar haqida chuqur fikrlar yuritganlar. Ularning pedagogik g'oyalari bugungi kunda ham o'smirlarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Abu Nasr Forobiy o'z asarlarida ta'lim-tarbiya jarayonida shaxslararo munosabatlarning ahamiyatini alohida ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, mukammal shaxsni tarbiyalash uchun quyidagi shartlar zarur:

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining tabiati, ruhiyati va individualligini hisobga olish;

Axloqiy tarbiya: Tarbiyaning asosiy predmeti axloqlilik hisoblanadi;

Ma'naviy rivojlanish: Tafakkur va nutqning rivojlanishini shaxsiy va ijtimoiy kamolotning asosi deb bilgan. Forobiy oilaviy munosabatlar haqida yozarkan, "Fozil odamlar shahri" asarida ideal jamiyatning asoslari - adolat, o'zaro hurmat va hamkorlik ekanligini ta'kidlagan. Bu g'oyalar zamonaviy oilaviy hayotga tayyorlashda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ibn Sino o'z asarlarida komil inson tarbiyasi masalalariga katta e'tibor qaratgan. Uning fikriga ko'ra, mukammal shaxsni shakllantirish uchun:

1. Tabiiy qobiliyatlarni rivojlantirish - har bir bolaning individual imkoniyatlaridan foydalanish zarur;
2. Axloqiy fazilatlarni singdirish - halollik, sahovat, dovyuraklik kabi fazilatlarni tarbiyalash ;
3. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish - nafaqat o‘zi uchun, balki boshqalar uchun ham yashash g‘oyasini singdirish.

Ibn Sino oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onalarning roli haqida alohida fikr bildirgan. Uning ta’limotiga ko‘ra, ota-ona bolaning birinchi ustoz bo‘lib, uning axloqiy va ma’naviy rivojlanishiga bevosita ta’sir etadi.

Alisher Navoiy o‘z asarlarida ta’lim-tarbiya masalalarida insonparvarlik g‘oyalarini bosh o‘rinda tutgan. U oila va jamiyat o‘rtasidagi uzviy bog‘lanishni quyidagicha izohlagan:

Oilada tarbiya: Uyda yorituvchi deb hisoblagan bolani shakllantirish va tarbiyalash masalalari muhim;

Hurmat va muhabbat: O‘quvchiga hurmat - insonning eng yuksak in’omi, bolalarga muhabbat va izzat ko‘rsatish zarur;

Ma’rifatparvarlik: Yosh avlodni Vatanga muhabbat, insonga hurmat - olamning eng yuksak va qadrlin in’omini tarbiyalash.

Oiladagi munosabatlar — bu oila a’zolari (ota-ona, farzandlar, qarindoshlar) o‘rtasidagi hissiy, ijtimoiy va axloqiy bog‘lanishlar tizimidir. Bu munosabatlar sog‘lom bo‘lsa, oilada tinchlik, ishonch va baxt muhitini yaratadi; aks holda esa nizolar, tushunmovchilik va ruhiy zo‘riqlashlar paydo bo‘lishi mumkin.

Asosiy jihatlari

1. O‘zaro hurmat

Har bir oila a’zosi boshqasining fikri, hissiyoti va shaxsiyatini qadrlashi kerak. Hurmat yo‘q joyda ishonch ham zaiflashadi.

2. Ishonch

Ishonch — mustahkam oilaning poydevori. Yolg‘on, yashirish yoki befarqlik ishonchni buzadi.

3. Muloqot (samarali suhbat)

Ochiq va samimiy suhbat muhim. Muammolarni ichda yig‘ib yurish o‘rniga, to‘g‘ri va muloyim tarzda gapirish kerak.

4. Qo‘llab-quvvatlash

Oilalar — bu eng yaqin tayanch. Qiyin vaziyatlarda bir-birini tushunish va yordam berish munosabatlarni mustahkamlaydi.

5. Mas’uliyatni bo‘lishish

Uy ishlarida, tarbiyada va qarorlarda hamkorlik bo‘lishi muhim. Bu tenglik va adolat hissini oshiradi.

Oiladagi muammolar sabablari:

- Muloqot yetishmasligi
- Bir-birini tushunmaslik
- Haddan tashqari talab yoki nazorat
- Moliyaviy qiyinchiliklar
- Rashk, ishonchsizlik
- Stress va charchoq

Munosabatlarni yaxshilash yo‘llari:

- Har kuni kamida bir marta samimiy suhbat qilish
- Bir-birini tanqid qilishdan ko‘ra tushunishga harakat qilish
- Rahmat aytish va e’tirof etishni odat qilish
- Birgalikda vaqt o‘tkazish (sayr, suhbat, dam olish)
- Mojarolarni baland ovozda emas, sokin hal qilish
- Zarur bo‘lsa, psixolog maslahatidan foydalanish

O‘smirlik davri (13-16 yosh) shaxs rivojlanishida o‘tish davri bo‘lib, quyidagi xususiyatlarga ega:

- Shaxsiy identifikatsiya qidiruvi - o‘zining o‘rnini topishga intilish;
- Do‘stlik ehtiyoji - tengdoshlar bilan munosabatlarga katta e’tibor;
- Romantik qiziqish - qarshilik va muhabbat mavzusiga qiziqishning ortishi.

Munosabatlar tizimini shakllantirish usullari. Sharq mutafakkirlari g‘oyalari asosida munosabatlar tizimini shakllantirishning quyidagi yo‘nalishlari aniqlangan:

1. Nasihat va suhbat - Forobiyning “ishontirish va ilhom berish” usuli asosida
2. Shaxsiy namuna - Ibn Sinoning “misol bilan o‘rgatish” tamoyili
3. Tizimli tarbiya - Navoiyning “oilada va maktabda uyg‘un tarbiya” g‘oyasi orqali shakllantirish yo‘llari mavjud.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda sharq mutafakkirlari g‘oyalarini qo‘llash quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilmoqda:

1. Innovatsion texnologiyalar - MOODLE platformasi orqali masofaviy o‘qitish;
2. O‘yin texnologiyalari - o‘smirlarning qiziqishlarini hisobga olgan holda o‘qitish;
3. Interaktiv usullar - vebinar texnologiyasi va muammoli ta‘lim.

Oila muhitida sharq g‘oyalari asosida munosabatlar tizimini yaratish quyidagi tamoyillar bo‘yicha amalga oshiriladi:

- Ota-onalarning shaxsiy namunasi - bolalarga ko‘rsatiladigan axloqiy o‘lchov;
- O‘zaro hurmat va muhabbat - oiladagi issiq munosabatlar asosi;
- Maslahatlashish madaniyati - bolalar fikrini hurmat qilish va hisobga olish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash kompleks yondashuvni talab etadi. Psixologik yetuklik, o'zini anglash, emotsional barqarorlik va muloqot madaniyati shakllangan taqdiridagina sog'lom va mustahkam oila qurish mumkin. Bu esa nafaqat alohida shaxs, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ismoilov S.D., Ismoilov M.G'. O'smir yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oila pedagogikasi va psixologiya fanlarining imkoniyatlari. Ijodkor o'qituvchi jurnali. - 2023. - №25. - B. 18-23.
2. G'oziyev A.A., Mahamadiyurov B.M. Abu Nasr Forobiyning ta'lim-tarbiya berishga oid pedagogik va psixologik qarashlari. CyberLeninka. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abunasr-forobii-ning-ta-lim-tarbiya-ga-oid-pedagogik-va-psixologik-qarashlari> (kirish sanasi: 2024.12.25).
3. Abdullayev J.I. Oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik asoslari. CyberLeninka. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/oilaviy-hayotga-tayyorlash-ning-psixologik-asoslari> (kirish sanasi: 2024.12.25).
4. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. - Toshkent: Fan, 1998. - 256 b.
5. Ziyonet